

Sefa Altay

İbn Haldun ve Klasik Sosyoloji

Doğu'nun Bilgeliği ile
Batı'nın Bilimselliği

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 405
Sosyoloji: 29

ISBN 978-625-6063-66-2
Sertifika No: 52315

Basım Tarihi: İstanbul, 2024

Yazar: Sefa Altay

Editör: Cevat Özyurt

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Altay, Sefa

İbn Haldun ve Klasik Sosyoloji: Doğu'nun Bilgeliliği ile Batı'nın Bilimselliği

Yazar: Sefa Altay (Dr.) Editör: Cevat Özyurt (Prof. Dr.)

İstanbul: DBY Yayınları, 2024.

230 s. ; 13,5 x 21,0 cm (DBY Yayınları ; No. 405) Dizin var.

ISBN 978-625-6063-66-2

1- Sosyoloji 2- Toplumsal Yapı 3- Toplumsal Değişim 4- Toplumsal Değerler

5- İbn Haldun

Bu kitap, 18.06.2019 tarihinde Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Cevat ÖZYURT danışmanlığında hazırlanan "İbn Haldun'un 'İlm-i Umran' ile Klasik Sosyoloji Kuramlarının Karşılaştırmalı Analizi: Metodoloji, Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişim, Toplumsal Değerler" başlıklı yüksek lisans tezi gözden geçirilerek hazırlanmıştır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Ön Söz..... 9

Giriş..... 11

1. BÖLÜM METODOLOJİ

1. Akıl ve Duyular	42
1.1. İbn Haldun'da Akıl ve Duyular.....	42
1.2. Durkheim'de Akıl ve Duyular.....	49
1.3. Akıl ve Duyular Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	55
2. Nedensellik ve Düzenlilik/Kanunluluk.....	57
2.1. İbn Haldun'da Nedensellik ve Düzenlilik/Kanunluluk	57
2.2. Durkheim'de Nedensellik ve Düzenlilik/Kanunluluk	63
2.3. Weber'de Nedensellik ve Düzenlilik/Kanunluluk.....	65
2.4. Nedensellik ve Düzenlilik/Kanunluluk Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	68
3. İktisadi Faktörler.....	70
3.1. İbn Haldun'da İktisadi Faktörler	71
3.2. Marx'da İktisadi Faktörler.....	76
3.3. İktisadi Faktörler Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	81

2. BÖLÜM

TOPLUMSAL YAPI

1. İbn Haldun'da İctimai/Toplumsal Yapı.....	86
2. Durkheim'de Toplumsal Yapı.....	89
3. Marx'da Toplumsal Yapı.....	92
4. Toplumsal Yapı Anlayışlarının Karşılaştırılması	94
5. Umran: İbn Haldun	95
6. Toplum: Durkheim, Marx ve Weber	100
7. Umran ve Toplum Anlayışlarının Karşılaştırılması	106
8. Umrandaki İctimai/Toplumsal Farklılaşma: Bedevi-Hadari Umran.....	110
9. Toplumda Yapısal Farklılaşma: Mekanik Dayanışmalı Toplum-Organik Dayanışmalı Toplum ve Cemaat-Cemiyet.....	121
10. Yapısal Farklılaşma Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	131

3. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞME

1. İbn Haldun'da İctimai/Toplumsal Değişme	136
2. Marx'da Toplumsal Değişme	148
3. İctimai/Toplumsal Değişme Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	156

4. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞERLER

1. Asabiyet, Kolektif Bilinç ve Dayanışma	159
2. Din.....	163
3. Ahlak.....	175
4. İlm-i Umran ve Klasik Sosyoloji Kuramlarının Toplumsal Değerler Anlayışlarının Karşılaştırılması.....	181
Sonuç	187
Kaynakça	219
Dizin	227

Ön Söz

Sosyoloji disiplininin ne zaman ortaya çıktığı oldukça tartışmalı bir konudur. Bu tartışma özellikle İbn Haldun'un sosyoloji içerisindeki konumu hakkında olduğunda daha da alevlenmektedir. Zira İbn Haldun'un sosyolog olup olmadığı konusunda ciddi fikir ayrılıkları vardır. Elinizdeki bu kitap, bu tür tartışmalara akademik ve mutedil cevaplar üretebilme ve açıklamalar sunabilme gayesinden hareketle ortaya çıktı. Bu bağlamda kitapta; İbn Haldun'un İlm-i Umranı'nın ve klasik sosyoloji kuramlarının ontolojik, epistemolojik ve metodolojik temelde karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Buradaki temel amaç; iki bilimsel birikimi kendi düzlemlerine oturtmak ve onları doğru anlamaktır.

Kitap, sosyolojinin konusuna giren dört temel unsur ekseninde inşa edilmiştir. Bunlar; metodoloji, toplumsal yapı, toplumsal değişme ve toplumsal değerlerdir. Bu bağlamda ilk olarak İbn Haldun'un ve klasik sosyologların içtimai ve toplumsal olguları nasıl ve hangi yöntemle ele aldıkları tartışılmakta ve analiz edilmektedir. İkinci olarak; umran ve toplum kavramsallaştırmalarını merkeze alarak toplumsal yapının nasıl ve nelerden oluştuğu ve bu iki kavramın birbirleriyle ilişkisi ele alınmaktadır. Üçüncü olarak; umran ve toplum tiplerinde görülen zaman ve mekâna bağlı değişmelerin nasıl meydana

geldiği ve karakteristik özelliklerinin neler olduğu açıklanmaktadır. Son olarak da toplumsal değerlerin; umran ve toplumdaki kurucu unsurlar ve değişim unsurları olup olmadıkları sorgulanmakta ve karşılaştırmalı biçimde analiz edilmektedir.

Günümüzdeki sosyal bilimler kavramlarının Batı menşeli oluşunu kabaca Batı'nın bilimsel devrim, rönesans, reform, endüstri devrimi ve aydınlanma süreçlerini başarılı bir şekilde geçmesiyle açıklayabiliriz. Bu bağlamda sosyoloji de Batı'daki bilimsel, kültürel, siyasal, ekonomik, felsefi süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İbn Haldun ise bu süreçlerin çok daha öncesinde İlm-i Umran adında bir ilim kurduğunu ifade etmektedir. Onun yaşadığı tarihte ve coğrafyadaki kültürel, siyasal, askeri, içtimai gelişmeler ile kendisinin bu süreçlere yaklaşım biçimi ortaya böyle bir ilmi çıkarmıştır. Elinizdeki bu kitap, bu iki farklı bilgi birikimini veya disiplini ele alırken diğerini reddetmeden veya göz ardı etmeden bütünlüklü bir analiz sunmaktadır. Böylece kitabın meydana getireceği akademik iklimde sosyolojinin açıklayamadığı veya farklı toplum biçimlerine has toplumsal olgulara İlm-i Umran ile alternatifler sunabilmenin imkânı aranacaktır.

Akademik disiplininin ve bakış açımın değişmesinde ve gelişmesinde katkıları olan Prof. Dr. Mustafa ORÇAN, Prof. Dr. Cevat ÖZYURT ve Doç. Dr. Mehmet AYSOY hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Sefa Altay
Kilis, 2024

Kaynakça

- Adem, S. (2005). İbn Khaldun as a Modern Thinker. *Area Studies Tsukaba*, 24, 129-152.
- Akpolat, Y. (2007). Durkheim'dan Giddens'a Pozitivist Sosyoloji. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 53-87. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000418/1020000412>
- Alagha, J. (2017). İbn Khaldun: A Sociology of History. *International Sociology Reviews*, 32 (2), 180-188.
- Alatas, S. F. (2006). İbn Khaldun and Contemporary Sociology. *International Sociology*, 21 (6), 782-795.
- Alatas, S. F. (2017). İbn Khaldun (1332-1406). S. F. Alatas, & V. Sinha içinde, *Sociological Theory Beyond The Canon* (s. 14-47). London: Macmillan.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümerekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ardıç, N. (2003). İbn Haldun ve Weber'de Bilgi ve Bilim Sorunu. *Divan Dergisi*, 15 (2), 139-167.
- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (A. Korkmaz, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Arslan, A. (2014). *İbn-i Haldun*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atılğan, G. (2013). İdeoloji. G. Atılğan, & A. Aytekin içinde, *Siyaset Bilimi* (s. 285-299). İstanbul: Yordam Kitap.
- Baali, F. (1988). *Society, State, and Urbanism : Ibn Khaldun's Sociological Thought*. New York: State University of New York Press.
- Baali, F. (2005). *The Science of Human Social Organization*. New York: The Edwin Mellen Press.

- Baali, F., & Wardi, A. (1981). *Ibn Khaldun and Islamic Thought - Styles*. Boston: G.K. Hall and Co.
- Baker, U. (2011). *Yüzeysel Bilim Fragmanlar*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Balibar, E. (1996). *Marx'ın Felsefesi*. (Ö. Laçiner, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baloğlu, B. (1986). Cemiyet Tipleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 249-259. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/101126>
- Berberoğlu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilal, T. (2017). Arap Baharı: İbn Haldun'un "Asabiyyet Teorisini Yeniden Düşünmek". *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 2 (2), 139-144.
- Bilgiseven, A. K. (1989). *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilim ve Ütopya. (1999). İslam'ın Marx'ı. *Bilim ve Ütopya*, 57
- Bilim ve Ütopya. (2006). Marx'ın Öncülü İslam Bilim Adamı İbn Haldun. *Bilim ve Ütopya*, 148
- Bland, K. (1984). Ibn Khaldun And Islamic Ideology. B. Lawrence içinde, *International Studies In Sociology And Social Anthropology* (s. 37-46). Leiden: E. J. Brill.
- Bocutoğlu, E. (2012). İktisat Teorisinde Emegün Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emegü Yolculuk. *Emek ve Toplum*, 1 (1), 127-150.
- Bottomore, T., & Nisbet, R. (1990). Yapısalcılık. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (B. Toprak, Çev., s. 572-612). Ankara: V Yayınları.
- Bottomore, T. (1991). *Marxist Düşünce Sözlüğü*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Câbirî, M. Â. (2018). *İbn Haldun'un Düşüncesi Asabiyyet ve Devlet*. (M. Çelik, Çev.) İstanbul: Mana Yayınları.
- Cahman, W. (1968). Tönnies And Social Change. *Social Forces*, 47 (2), 136-144.
- Canatan, K. (2011). Sosyal Bilimlerde İbn Haldun Yeni Bir Çıkış Olabilir Mi? *Eskiyeni*, 22, 10-23
- Coming, P. (1982). Durkheim and Spencer. *The British Journal of Sociology*, 33 (3), 359-382.
- Çelebi, İ. (2010). *Sünnetullah* (Cilt 38). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkan Olarak Modernite: Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çil, H. (2017). Toplumsal Dünyanın Bedensel Temelleri: Durkheim, Simmel ve Weber Sosyolojisinde Bedenin Yeri. *SEFAD*, 37, 449-464.

- Dale, S. F. (2015). *The Orange Trees of Marrakesh*. London: Harvard University Press.
- Davie, G. (2006). Din Sosyolojisi: Konu ve Değişimler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 239-258.
- Dhaouadi, M. (2006). The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 16, 43-87.
- Dhaouadi, M. (2008). The Forgotten Concept of Human Nature in Khaldunian. *Asian Journal of Social Science*, 36, 571-589.
- Durak, N., & İrgat, M. (2015). Tarihe Kritik ve Analitik Bakış: Tarih Felsefesi -İbn Haldun Örneğinde Tarih ve İnsan-. *Akademik Platform* (s. 209-215). Sakarya: 1. Uluslararası Kritik ve Analitik Düşünme Sempozyumu.
- Durkheim, E. (1986). *Meslek Ahlakı*. (M. Karasan, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). The Dualism of Human Nature and its Social Conditions. *Durkheimian Studies*, 11, 35-45.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji Dersleri*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2009). *Dini Hayatın İlk Şekilleri*. (İ. Er, Çev.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Z. İlkelen, Çev.) İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Durkheim, E. (2014a). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Ö. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batu Yayınları.
- Durkheim, E. (2014b). *Toplumsal İşbölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2019). *Rousseau ve Toplum Sözleşmesi*. (Ö. B. Kara, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Edinsel, K. (2014). *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme 1*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Enan, A. M. (1941). *Ibn Khaldun*. Lahore: Bengal Art Press.
- Evkuran, M. (2008). Tarihçiliğin Bunalımı ve Tarih'in Doğuşu. *İslami İlimler Dergisi*, 3 (2), 47-62.
- Falay, N. (1978). *İbn Haldun'un İktisadi Görüşleri*. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- Gellner, E. (2012). *Müşüman Toplum*. (M. Günay, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Geras, N. (2002). *Marx ve İnsan Doğası*. (Akça İsmet, & G. Doğan, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Gezgin, M. F. (2000). Cemaat-Cemiyet Ayrımı ve Ferdinand Tönnies. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansı*, 183-201, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/101152>
- Giddens, A. (2010). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gierer, A. (2001). Ibn Khaldun on Solidarity (“Asabiyyah”) - Modern Science on Cooperativeness and Empathy: a Comparison. *Philosophia Naturalis*, 38 (1), 91-104.
- Görgün, T. (2006). İbn Haldûn’un Toplum Metafizığının Güncelliği ve Günümüzde Toplum Araştırmaları Açısından Önemi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 16, 169-203.
- Gülsoy, S. (2018). Türk Yahudi Kimliğinin Üç Temel Taşı: Aidiyet, Vatandaşlık ve Asabiyet. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 133-140.
- Gültekin, M. (2016). İbn Haldun, Modernlik ve Modern Sosyoloji. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 51, 277-293.
- Günay, E. (1986). İslam Dünyasında Bir Din Sosyolojisi Öncüsü: İbn Haldun (1332-1406). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 63-104, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniilah/article/view/1020004558/1020004378>
- Halim, A. A. (2012). Ibn Khaldun’s Theory of ‘Asabiyyah and its Application in Modern Muslim Society. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11 (9), 1232-1237.
- Haque, A. (2012). Ibn Khaldun: Founder of Science of History & Contemporary Sociology. *International Journal of Pathology*, 10 (1), 44-47.
- Hasan, Z. (2007). Labor as a source of value and capital formation: Ibn Khaldun, Ricardo and Marx - A Comparison. *Islamic Economy*, 20 (2), 39-50.
- Hassan, Ü. (2015). *İbn Haldun*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Hira, İ. (2000). Max Weber’in Yöntem Anlayışı. *Bilgi*, 2 (1), 45-58.
- Hobsbawm, E. (2003). *Devrim Çağı*. (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Husrî, S. (2001). *İbn-i Haldun Üzerine Araştırmalar*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn Haldun. (2015). *Mukaddime*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Jensen, H. (2018). *Weber ve Durkheim: Metodolojik Bir Karşılaştırma*. (D. Boyraz, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaca, Ç. (2011). *İbn Haldun’un Mukaddime’sinde Toplumun Yasalarını Keşfeden Bir Düşünce Etkinliği Olarak Tarih*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15, 83-114.
- Keskin, M. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (2), 7-21.
- Kılınç, Z. A. (2018). Toplumsal Sözleşme Teorileri, İbn Haldun ve İnsan Doğası. *Pesa International Journal of Social Studies*, 4 (1), 56-68.
- Koç, Y. (2014). Marksist Emek Değer Kuramı ve Emperyalist Dönemde Kapitalist Kültür. *Bilim ve Ütopya*, 239, 1-13.

- Korkut, Ş. (2006). İbn Haldûn’un “es-Siyâsetü’l-medeniyye” Teorisini Eleştirisi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15, 115-140.
- Koştaş, M. (1986). Din Sosyolojisine Giriş. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 355-369, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/773/9869.pdf>
- Kozak, İ. E. (1999). *İnsan-Toplum-İktisat*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Közleme, O. (2013). İbn Haldun Düşüncesinde Geçim ve Zenginliğin Psiko-Sosyal Boyutları. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7 (13), 363-376.
- Kurt, A. (2010). Weber’in İslam Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 1-23.
- Lacoste, Y. (2008). Tarih Biliminin Doğuşu. T. Dursun, & Ü. Hassan içinde, *İbn Haldun’da Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü* (s. 93-117). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Lacoste, Y. (2012). *İbn Haldun*. (M. Sert, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lefebvre, H. (1976). *Marx’ın Sosyolojisi*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Mahdi, M. (1957). *Ibn Khaldun’s Philosophy of History*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Marx, K. (1968). *Yahudi Sorunu*. (N. Berkes, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1979). *Grundrisse*. (S. Nişanyan, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2004). *Ekonomi Yazıları*. (A. Fethi, Çev.) Hil Yayın.
- Marx, K. (2006). *Sosyoloji ve Felsefe*. (A. Margosyan, Çev.) Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Marx, K. (2009). *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2011). *1844 El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital: Ekonomi Politığın Eleştirisi* (Cilt 1). (M. Selik, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K., & Engels, F. (1994). *Kutsal Aile*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (1995). *Seçme Yazışmalar I*. (Y. Fincancı, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2009). *Yazın ve Sanat Üzerine*. (M. İ. Erdost, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2012). *Komünist Manifesto*. (C. Üster, & N. Deriş, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2013a). *Alman İdeolojisi*. (T. Ok, & O. Geridönmez, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx, K., & Engels, F. (2013b). *Din Üzerine*. (K. Güvenç, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Meriç, C. (1974). Kendi Semasında Tek Yıldız - I. *Fikirde ve Sanatta Hareket*, 54, 32-36.

- Okene, A. A., & Ahmad, S. (2011). Ibn Khaldun, Cyclical Theory and the Rise and Fall of Sokoto Caliphate, Nigeria. *International Journal of Business and Social Science*, 2 (4), 80-91.
- Okumuş, E. (2006). İbn Haldun'un Osmanlı Düşüncesine Etkisi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15, 141-185.
- Okutan, B. B. (2016). "Felsefi Meseleler" Çerçevesinde Marx'ı Yeniden Okuma Girişimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 47-64.
- Ollman, B. (2012). *Yabancılaşma*. (A. Kars, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Orru, M. (1983). The Ethics of Anomie: Jean Marie Guyau and Émile Durkheim. *The British Journal of Sociology*, 34 (4), 499-518.
- Öğütler, V. S. (2011). Ateizm, Mesihçilik ve Marksçı Realizm: Kendinde-Gerici yada Kendinde-Devrimci Herhangi Bir Dinsel İnanç Var mıdır? *Doğu Batı*, 55, 199-223.
- Öncü, A. (1993). *Sosyoloji ya da Tarih*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Öncü, A. (2008). Mukaddime ya da Yeni Tarih Bilimi'nin 'Acaip Usulü'. *Evrensel Kültür*, 60-62.
- Özel, M. (2006). Bir İktisat Klasığı Olarak İbn Haldun'un Mukaddime'si. *Divan İlmî Araştırmalar*, 21 (2), 1-8.
- Özyurt, C. (2007). Durkheim Sosyolojisinde Ahlâkî Kontrol Sorunu. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13), 95-121.
- Özyurt, C. (2014). Marx'ta Yanılsama ve İdeoloji Olarak Din. *Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 207-240.
- Özyurt, C. (2015). Durkheim Sosyolojisinde Toplumsal Bütünleşme Aracı Olarak Din. C. Özyurt, & İ. Mazman içinde, *Sosyal Teoride Din* (s. 177-239). Ankara: Hece Yayınları.
- Pareto, W. (2013). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. (M. Z. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Peffer, R. (2001). *Marksizm, Ahlak ve Toplumsal Adalet*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rabi, M. M. (1967). *The Political Theory of İbn Khaldun*. Leiden: E. J. Brill.
- Rao, R. (1984). Method, Metaphysics and Theory: Some Reflections on Reading Marx. *Social Scientist*, 12 (1), 53-61.
- Rawls, A. W. (1996). Durkheim's Epistemology: The Neglected Argument. *American Journal of Sociology*, 102 (2), 430-482.
- Richter, R. (2017). *Sosyolojik Paradigmalar*. (N. Doğan, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. (1992). *Sociological Theory*. Ümit Tatlıcan Resmi İnternet Sitesi, [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Emile-Durkheim-\(Ritzer,-1992\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/Emile-Durkheim-(Ritzer,-1992).pdf)
- Ritzer, G. (2013). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayımları.

- Rızvanoğlu, E. (2013). Çizgisel Tarihe Karşı Çıktıları Bağlamında Spengler ve Toynbee'nin Döngüsel Tarih Yaklaşımları. *Kaygı*, 20, 239-252.
- Rosenthal, E. I. (2009). *Political Thought in Medieval*. New York: Cambridge University Press.
- Royce, E. (2015). *Classical Social Theory and Modern Society*. London: Rowman & Littlefield.
- Say, S. (2011). *İbn Haldun'un Düşünce Sistemi ve Uluslararası İlişkiler Kuramı*. İstanbul: İlk Harf Yayınları.
- Schroeder, R. (1996). *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Simon, R. (2002). *Ibn Khaldun*. Budapeşte: Akademiai Kiado.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Smith, V. (1984). Marx's Social Ontology. *Review of Social Economy*, 143-169.
- Sorokin, P. (1994). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (M. R. Öymen, Çev.) Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Sunar, L. (2011). Klasik Sosyolojinin Şarkiyatçı Kaynakları: Marx ve Weber'in Karşılaştırmalı Bir İncelemesi. *İnsan ve Toplum*, 1 (2), 29-56.
- Sümer, B. (2012). İbn Khaldun's Asabiyya For Social Cohesion. *Electronic Journal of Social Sciences*, 11 (41), 253-267.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: İbn Haldun'un Umran Kuramı Açısından Medeniyetler Arası İlişkilerin Geleceği. *Geçmişten Geleceğe İbn Haldun* (s. 265-276). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Tiryakian, E. (1990). Emile Durkheim. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (C. Tokluoğlu, Çev., s. 199-250). Ankara: Verso Yayıncılık.
- Toku, N. (2002). *İlm-i Umran*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topakkaya, A. (2008). Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (3), 378-395.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. (E. Güler, Çev.) İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Tucker, C. (1969). Marx and Sociology: Some Theoretical Implications. *The Pacific Sociological Review*, 1, 87-93.
- Turner, B. (2014). *Klasik Sosyoloji*. (İ. Çetin, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türker, Ö. (2006). Mukaddime'deki Aklî İlimler Algısının Değerlendirilmesi. *Geçmişten Geleceğe İbn Haldun* (s. 255-264). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Uludağ, S. (2007). İbn Haldun ve Mukaddime. İbn Haldun içinde, *Mukaddime* (s. 15-154). İstanbul: Dergah Yayınları.

- Uygun, O. (2008). *İbn Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*. İstanbul: On iki Levha Yayıncılık.
- Ülger, İ. (2004). *İbni Haldun*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Ülker, G. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbn Haldun. *AÜHFD*, 223-249, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/336/3416.pdf>
- Wallace, R., & Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (R. Ayas, & L. Elburuz, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Walzer, R. (1963). Aspects of Islamic Political Thought: Al-Fārābī and Ibn Xaldūn. *Oriens*, 16, 40-60.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Weber, M. (2012). *Sosyal Bilimler Metodolojisi*. (V. S. Öğütle, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Ekonomi ve Toplum*. (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Yaslıçimen, F., & Sunar, L. (2006). Sosyal Bilimlerde Bir Yenilenme İmkânı Olarak İbn Haldun. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 16, 137-167.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2006). İbn Haldun'un Tarih Metodolojisi. *Geçmişten Geleceğe İbn Haldun* (s. 341-352). İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Yılmaz, Ş. Ş. (2009). *İbn Haldun'da Tarihsel Varlık Alanının Nedenselliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Zorlu, A. (2005). Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1 (3), 137-152.

Dizin

- A**
A priori 53
Ahlak 12, 22, 46, 60, 89, 92, 102, 126, 131, 159, 166, 168, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 198, 200, 201, 206, 208, 209
Ahlakın kaynağı 126, 130
Ahlaki ilkeler 34, 178
Akılcı 44, 61, 63, 74, 129, 133, 134, 174, 180, 185, 193, 204, 215
Alet-edevat 72, 74, 77, 81, 84, 87, 97, 138, 139, 197
Alışkanlık 39, 127
Alternatif söylem 28, 180, 217
Anlama 13, 19, 28, 30, 33, 58, 62, 65, 66, 67, 85, 104, 105, 137, 172, 216
Anomi 31, 51, 94, 125, 133, 134, 135, 179, 193, 204
Artı-değer 76, 79, 84, 118, 153, 198, 213
Arzu ve güdüler 102
Asabiyet 22, 24, 55, 86, 100, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 131, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 159, 160, 161, 164, 166, 167, 175, 176, 181, 182, 183, 185, 188, 198, 201, 206, 207, 208, 209, 216
Avrupamerkezci 27
- B**
Batılı 20, 24, 214, 216
Bedevilik 24, 25, 44, 72, 75, 84, 96, 98, 111, 112, 117, 138, 141, 143, 145, 160, 165, 189, 202, 210
Bedevi Umran 11, 12, 19, 22, 25, 71, 72, 75, 82, 98, 99, 106, 107, 108, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 157, 159, 160, 165, 175, 178, 183, 186, 189, 191, 192, 197, 198, 200, 203, 204, 205, 210, 211, 212
Bencil duygular 90
Bilgi kaynakları 20, 42, 61, 195
Bilimsel bilgi 16
Bilimsel metot 64
Bilinç 74, 78, 92, 102, 103, 114, 122, 161, 162, 169, 171, 175, 180, 182, 184, 185, 208, 209
- C-Ç**
Calvinci öğretisi 173, 174, 185

Cemaat 14, 19, 22, 86, 90, 121, 127, 128, 129, 133, 134, 192, 203
 Cemiyet 14, 19, 22, 86, 90, 121, 127, 128, 129, 133, 134, 192, 203
 Ceza 125, 162
 Cezalandırma 123, 162
 Comte 18, 20, 29, 39, 40, 51, 135, 190
 Çatışma kuramı 136

D
 Dayanışma 22, 55, 87, 112, 113, 114, 119, 122, 123, 124, 128, 129, 130, 131, 134, 139, 159, 160, 163, 182, 193, 204, 207
 Değer-yönelimli 41, 66, 69, 110
 Deneycilik 44
 Determinizm 25
 Dinsellik 178
 Disiplin 19, 33, 180, 194
 Diyalektik 13, 25, 109, 147, 157, 205
 Doğa bilimleri 18, 39, 40, 63
 Doğal dayanışma 129, 133
 Dualistik 87
 Düşünsel sistem 64
 Düzenlilik 15, 20, 33, 41, 42, 47, 57, 59, 61, 62, 63, 65, 68, 69, 70, 167, 187, 196, 197

E
 Ekonomik yapı 83, 120, 152, 155, 166
 Eleştirel bakış 15
 Emek 41, 45, 72, 75, 76, 79, 80, 81, 83, 118, 152, 154, 197, 198
 Endüstri Devrimi 10, 17, 26, 30
 Eşitsizlik 40, 84, 154, 170, 212
 Evrensel 41, 47, 58, 65, 66, 67, 69, 89, 90, 100, 105, 107, 158, 181, 215, 217
 Evren tasavvuru 16

F
 Fransız Devrimi 17, 26, 30, 39, 40

G
 Geleneksel toplumbilim 26, 32, 187
 Göçebe 13, 22, 72, 111, 117, 128, 136, 149, 151, 155, 157, 189, 205
 Gözlem 15, 45, 49, 50, 52, 60, 61, 77, 195, 215
 Grup aidiyeti 112

H
 Hadarilik 24, 25, 44, 72, 84, 96, 98, 117, 138, 141, 142, 145, 160, 165, 189, 202, 210
 Hadari Umran 11, 12, 19, 22, 25, 57, 71, 72, 75, 82, 85, 99, 106, 108, 110, 117, 118, 119, 120, 127, 131, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 157, 159, 165, 175, 178, 183, 186, 189, 191, 192, 198, 203, 204, 205, 210, 211, 212
 Hâkim anlayış 34, 56
 Hâkim irade 133
 Hobbes 20, 26, 36, 39, 40, 91, 92, 94, 108, 141, 148, 166

İ
 İçtimai kurum 108
 İdeal düzen 14, 190
 İdeal-tip 13, 41, 67, 69, 70, 196
 İdeoloji 27, 114, 149, 170, 171, 193, 210
 İklim koşulları 38, 112
 İklim tipleri 61, 97
 İktisadi faktörler 20, 21, 33, 41, 42, 70, 71, 73, 76, 81, 84, 187, 197, 198
 İlerlemeci tarih felsefesi 26
 İlimler ve sanatlar 62, 86, 97
 İlkel toplumlar 113, 122, 129
 İlm-i Umran 9, 10, 11, 12, 14, 15, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 41, 57, 60, 62, 95, 136, 159, 181, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 206, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217

İnanç sistemleri 169
 İnsan doğası 21, 35, 61, 85, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 97, 109, 115, 150, 199, 204
 İşbölümü 38, 40, 41, 55, 73, 74, 78, 80, 82, 84, 87, 121, 123, 125, 126, 128, 130, 131, 133, 151, 154, 178, 197, 198, 203, 208, 212

K
 Kaos 40
 Kapitalizm 30, 36, 172, 173, 174, 175, 184, 185, 209
 Karşılaştırmalı yöntem 12, 13, 14, 32
 Kilise 16, 36, 39
 Kolektif bilinç 22, 52, 55, 69, 90, 102, 122, 123, 124, 131, 159, 161, 162, 167, 178, 182, 183, 186, 200, 208
 Kolektif eylem 122
 Komünist toplum 154, 155, 156, 158, 205, 206
 Kültür 12, 24, 25, 31, 37, 65, 66, 67, 69, 73, 110, 159, 185, 202, 207
 Kültürel yapı 65, 164

M
 Maddi yaşam 76, 77, 93, 103, 171
 Makine 91, 197
 Makro sosyoloji 12, 110, 202
 Mekanik dayanışmalı toplum 12, 19, 22, 30, 57, 85, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 133, 162, 163, 178, 180, 181, 182, 184, 192, 203, 208
 Meslek 31, 99, 111, 126, 133, 140, 162, 163, 179, 180, 184, 192, 203, 209
 Meslek grupları 31, 126, 140, 162, 163, 179, 180, 184, 192, 203, 209
 Meta 79, 130, 152
 Metafizik 16, 18, 34, 39, 44, 83, 92, 93, 102, 103, 109, 149, 168, 214
 Metodoloji 9, 18, 20, 31, 33, 56, 187, 195, 197

Metodolojik zemin 29
 Mikro sosyoloji 110, 202
 Moda 129, 134
 Modern devlet 145, 156
 Modernite 36, 145, 174, 181
 Mukaddime 11, 23, 41, 59, 76, 87, 98, 113, 142, 177, 191, 214
 Mübadele 67, 80, 137, 197
 Mülkiyet 37, 78, 129, 130, 133, 134, 151, 154, 193, 204

N
 Nedensellik 15, 20, 33, 41, 42, 57, 58, 61, 63, 65, 68, 69, 70, 187, 196
 Nesep asabiyeti 114

O-Ö
 Organizma 135
 Ortak çıkar 129
 Ortak irade 128, 133
 Ortak yaşama kültürü 114, 159, 176
 Osmanlı Devleti 144, 145
 Otorite 14, 30, 94, 97, 115, 116, 121, 122, 141, 148, 180, 192, 200, 203, 212
 Özel mülkiyet 37, 78, 99, 152, 153, 193, 204
 Özgürlük 28, 108, 127

P
 Paradigma 56, 105
 Platonik 45
 Pozitif hukuk 129, 133, 181
 Pozitivizm 26, 35
 Proleterya 152, 153
 Protestanlık 172, 174, 175, 184, 185

R
 Rasyonalizm 24
 Rasyonel eylem 104, 105
 Refah ve lüks 75, 140, 147, 176
 Reformasyon 16, 26
 Retorik 14, 190
 Rivayet 11, 42, 48, 191

Riyaset 24, 62, 98, 116, 120, 131,
138, 141, 143, 147, 148, 158, 206
Rousseau 26, 37, 40, 91

S-Ş

Sebeup asabiyeti 114
Seküler 36, 39
Sermaye 79, 174, 185
Sistematik 12, 19, 34, 51, 56, 63, 191
Sivil toplum 133, 153, 156, 162
Siyaset felsefesi 11, 191, 215
Sosyal bilimler 10, 11, 12, 23, 25,
28, 29, 38, 69, 110, 191, 202, 213,
214, 217
Sosyal teori 11, 86, 191
Sosyoloji 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18,
19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 35, 37, 39, 40, 41,
51, 52, 53, 55, 57, 63, 64, 65, 70,
100, 104, 106, 136, 159, 181, 182,
184, 186, 187, 188, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 203, 209, 210,
211, 213, 214, 215, 216, 217
Sosyolojik çözümleme 64, 66, 167,
181, 196
Soyut değerler 134
Sömürü ilişkileri 169, 171
Spekülatif felsefe 44, 56, 57
Spencer 51, 135
Statü 29, 212
Suç 122, 123, 124, 162
Sünnetullah 59, 69, 118, 196, 215
Şehir 24, 44, 99, 112, 146, 176, 177,
189, 205
Şehir hayatı 112, 176, 189, 205
Şehirli kültür 24

T

Tahakküm 31
Tanrı yazgısı 29
Tarım ve hayvancılık 72, 111, 112,
117, 131, 132, 139, 140

Tarihçilik 42
Tarihi rivayet 15, 35, 42, 46, 47, 48,
190, 215
Tavırlar Teorisi 11, 121, 145, 191, 206
Temel ihtiyaç 77, 81, 107, 117
Ticaret 75, 98, 99, 112, 117, 118, 124,
125, 130, 131, 132, 152, 183, 189,
197, 203
Topluluk modeli 133
Toplumsal dinamik 128, 135
Toplumsal işlev 110, 121, 184, 209
Toplumsallaşma 37, 85, 105, 201
Toplumsal mekanizma 101
Toplumsal norm 124
Toplumsal olgu 9, 10, 15, 30, 35, 41,
49, 50, 52, 54, 55, 63, 64, 67, 70,
101, 104, 135, 149, 167, 172, 182,
194
Totaliter 128, 151, 155
Tüketim 100, 139, 174, 183
Tümevarım 65

U-Ü

Umranın ahvali 45, 46, 47, 82, 200
Umran tipleri 71, 85, 99
Uygurluk 24, 25, 141
Uzmanlaşma 124, 128, 130, 132, 133,
198, 208
Üretim biçimi 24, 98, 151, 152
Üretim güçleri 103, 149, 153, 197,
198

V

Vaz'î hâkim 62, 94, 148

Y

Yabancılaşma 155, 169, 193, 204
Yapay ilişkiler 130
Yapısal özellikler 98, 188
Yasa 67, 80, 92, 110, 118, 196
Yeni din 39

İbn Haldun ve Klasik Sosyoloji

Doğu'nun Bilgeliği ile Batı'nın Bilimselliği

İbn Haldun ve Klasik Sosyoloji; ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak birbirlerinden farklılaşan İbn Haldun ve klasik sosyologları bütünlüklü biçimde anlamakta, açıklamakta ve analiz etmektedir. Bu bağlamda kitap, sosyoloji disiplini içerisinde adeta mücadelenin ve rekabetin nesnesi haline getirilen İbn Haldun ve klasik sosyologları kendi tarihsellikleri ve biriciklikleri özelinde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

İbn Haldun ve Klasik Sosyoloji; günümüzde meydana gelen ve hala meydana gelmekte olan toplumsallaşmaları, toplumsal grupları, toplum tiplerini vs. anlamaya ve açıklamaya yönelik alternatif bir söylemin mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda elinizdeki bu kitap, toplumsal anlamada ve toplumsala dair açıklama sunmada sosyolojinin yanı sıra İlm-i Umran'ın da söyleyebileceği söz olup olmadığına yönelik bir tartışma başlatmayı amaçlamaktadır.